КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ КУЛЬТУРИ

На правах рукопису

Боговнос Петро Леонтійович

ДИДАКТИЧНІ ОСНОВИ КОЛЕКТИВНОГО НАРОДНО - ІНСТРУМЕНТАЛЬНОГО МУЗИКУВАННЯ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ АМАТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Спеціальність 13.00.02.
(методика викладання музики
та методика музичного виховання)

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ-1994

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Київському державному інституті культури

Наукові керівники - кандидат педагогічних наук, професор Скнар Олександр Іванович
- кандидат педагогічних наук, професор Лапченко Володимир Петрович

Офіційні опоненти - доктор педагогічних наук, професор Рудницька Оксана Петрівна
кандидат педагогічних наук, доцент Олексюк Ольга Миколаївна

Провідна організація - Вінницький державний педагогічний інститут

Захист відбудеться «30..» листопада 1994року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К.01.34.01 при Київському державному інституті культури (м.Київ, вул.Щорса, 36, ауд.209).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Київського державного інституту культури (м.Київ, вул.Щорса, 36)

Автореферат розісланий «29» жовтня 1994року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради Коваленко Н.В.

Актуальність теми. Забезпечення високої художньо-естетичної освіченості і вихованості особистості в Державній Національній програмі "Освіта" (Україна XXI століття)* визначено одним з пріоритетних напрямів реформування національного виховання. Серед чинників, що сприяють зростанню художньо-естетичної освіченості та вихованості підлітків, є прилучення їх до аматорської колективної музично-виконавської діяльності, оскільки суттєвим для їх розвитку є спілкування у різних видах діяльності, в тому числі й дозвільної, яка сприяє саморозвитку, самовдосконаленню особистості.

Особливої гостроти набуває проблема розвитку підліткового аматорського народно-інструментального музикування, яке не набуло масового поширення. Це пояснюється рядом причин, серед яких труднощі, пов"язані з оволодінням музичним інструментом, наявні недоліки в змісті, методах навчання, у всій дидактичній системі початкового навчання грі на народних інструментах. Недоліки в початковому навчанні грі на народних інструментах негативно впливають на інтерес підлітків до народно-інструментального музикування, гальмують його поширення.

Наукове обґрунтування і впровадження в практику ефективної дидактичної системи початкового навчання підлітків грі на народних інструментах створить надійну основу для найширшого розповсюдження аматорського народно-інструментального музикування підлітків, яке, поряд з хоровим співом, є найбільш масовим засобом їх музично-естетичного виховання.

У справу музично-естетичного виховання засобами хорового співу та грі на народних інструментах дітей і підлітків великий вклад внесли: видатний український педагог К.Д.Ушинський.

---

*Державна Національна програма "Освіта" (Україна XXI століття) // Освіта. 1993 грудень - № 44-45-46. - с.4

діячі української музичної культури: М.І.Вериківський, Н.О.Козицький, М.Д.Леонтович, М.В.Лисенко, Л.М.Ревуцький, Я.С.Степовий, та російські вчені: Б.В.Асаф'єв, Д.Б.Кабалевський, С.Т.Шацький, Д.Д.Шостакович та ін., підкреслюючи, що всебічна естетична культура народу значною мірою визначається рівнем постановки навчально виховного процесу в школі з використанням, в першу чергу, масових засобів музично хорового і народно інструментального виконавства учнів.

В теоретичних і методичних роботах Т.Л.Беркман, О.Л.Гощінера, Р.Т.Зініч-Слєпової, Л.О.Новік-Хлєбнікової, Р.О.Скалецького та ін., присвячених музично естетичному вихованню підлітків, знаходять певний відбиток деякі аспекти нашої проблеми.

Змісту народно-інструментальної музичної діяльності учнів, особливостям її організації, самостійному музикуванню школярів присвятили праці А.Г.Болгарський, М.В.Вовк, В.М.Лабунець, В.П.Лапченко, В.К.Лебєдєв та ін.

Разом з тим питання специфіки змісту, методів, форм організації початкового колективного навчання підлітків грі на народних музичних інструментах ще не було предметом спеціального педагогічного дослідження.

Актуальність і недостатня розробленість даної проблеми зумовили вибір теми дисертації "Дидактичні основи колективного народно-інструментального музикування підлітків у процесі аматорської діяльності".

Об'єкт дослідження - навчання підлітків грі на народних музичних інструментах.

Предмет дослідження - процес навчання підлітків грі на народних музичних інструментах в аматорських музичних колективах.

Мета дослідження - обґрунтування дидактичних умов підвищення ефективності навчання підлітків грі на народних музичних інструментах в аматорських музичних колективах.

Гіпотеза дослідження - ефективності навчання гуртківців початківців грі на народних інструментах, формуванню комплексу ігрових виконавських та ансамблевих навичок сприятимуть такі умови:

- поетапне ускладнення змісту та вибір відповідних йому методів і засобів навчання;

- побудова навчального репертуару на спеціально аранжированих мелодіях українських народних пісень з метою оптимального поєднання гри на народних музичних інструментах і співу;

- забезпечення взаємозв"язку між слуховим сприйняттям і грою при виконанні музичного твору;

- формування вміння і навичок читання нот з листа, як основи ансамблевого виконання оркестрових творів.

В дослідженні було поставлено такі завдання:

1) Проаналізувати психолого-педагогічні проблеми навчання підлітків колективному народно інструментальному музикуванню.

2) Вивчити стан музичної діяльності учасників аматорських народно-інструментальних колективів в умовах їх традиційного навчання і виховання.

3) Обґрунтувати дидактичні умови підвищення ефективності навчання підлітків грі на народних музичних інструментах як засобу активізації аматорського колективного музикування.

В процесі роз"язання поставлених завдань використовувались такі методи дослідження: теоретичний аналіз психолого-педагогічної, музично-естетичної, мистецтвознавчої літератури; бесіди з учасниками народно-інструментальних колективів, музичними керівниками та батьками; спостереження за ходом

навчально виховного процесу в досліджуваних аматорських народно інструментальних колективах; формуючий експеримент, кількісний та якісний аналіз його наслідків.

Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні змісту, методів і засобів, організаційних форм початкового навчання підлітків грі на народних музичних інструментах в процесі колективного аматорського музикування, яке сприяє формуванню і розвитку інтересу до цього виду музично-виконавської діяльності, забезпеченню творчої активності всіх учасників колективу незалежно від рівня їх природних музичних здібностей і заснованє на поєднанні гри на народних музичних інструментах із співом і побудови навчального матеріалу на аранжированих мелодіях українських пісень, взаємозв"язку слухового сприймання з грою при виконанні музичного твору, поступовому ускладненню змісту навчання.

Теоретичне значення дослідження складає обґрунтування дидактичних основ навчання грі підлітків на народних музичних інструментах в умовах колективного аматорського музикування.

Практичне значення дослідження виявляється в тому, що його основні положення і розроблені на його основі методичні рекомендації, апробовані в ході формуючого експерименту і впроваджені в ряді аматорських музично-виконавських колективів, будуть сприяти удосконаленню початкового навчання підлітків грі на народних музичних інструментах,вихованню і розвитку інтересу до аматорського колективного музикування.

На захист виносяться такі положення:

1.Прилучення підлітків до колективного аматорського музикування на народних музичних інструментах сприяє ознайомленню їх з кращими зразками українського музичного мистецтва, і є важливим засобом виховання національної свідомості,

формування естетичної культури, збагачення їх духовності, розвитку творчих здібностей, раціонального використання дозілля.

2. Удосконалення змісту, методів всієї дидактичної системи навчання підлітків грі на народних музичних інструментах сприяє вихованню інтересу до колективного аматорського музикування, посиленню його виховного і розвиваючого впливу.

3. Основу цієї дидактичної системи складають поєднання гри на музичних інструментах із співом, вибір систематизованого навчального репертуару, побудованого на спеціально аранжированих мелодіях українських народних пісень, його поступове ускладнення, а також забезпечення взаємозв"язку між грою та слуховим сприйняттям твору.

4. Оптимальне поєднання гри і співу як дидактична основа колективного початкового навчання підлітків грі на народних музичних інструментах дозволяє успішно розвивати їх емоційну сферу, формувати активне сприймання музики, відчувати виразність мелодії і ритму, підвищує інтерес до музичного навчання, дозволяє успішно формувати в усіх підлітків загальні музичні здібності, максимально проявляти кожному гуртківцю творчу активність, природні музичні здібності.

5. Колективне аматорське музикування відповідає потребам підлітків у спілкуванні з однолітками.

Апробація дослідження здійснювалась в ході формуючого експерименту в підліткових аматорських народно-інструментальних колективах. Наслідки дослідження обговорювались на семінарах музичних керівників ансамблів народних музичних інструментів (1991-1994рр.), на конференції викладачів і аспірантів Київського державного інституту культури, засіданнях кафедри педагогіки і психології цього ж інституту.

Вони також апробовувались в народно-інструментальних колективах школярів Хмельницької області, під час занять із студентами Київського державного інституту культури, які знайшли відображення в друкованих працях автора. Вірогідність положень і висновків дослідження забезпечено теоретичною обґрунтованістю вихідних положень, використанням комплексу взаємодоповнюючих методів, адекватних меті і завданням дослідження, якісним і кількісним аналізом його результатів.

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків.

Основний зміст роботи.

У вступі обґрунтовується актуальність теми, визначається об"єкт, предмет, мета і завдання дослідження, розкриваються його наукова новизна, теоретична і практична значимість, дається коротка характеристика методів, сформульовано положення, що виносяться на захист.

У першому розділі на основі глибокого аналізу наукових праць обґрунтовуються методологічні основи та аналізується стан розробки досліджуваної проблеми.

Однією з актуальних психолого-педагогічних проблем, яке має методологічне значення для дослідження, є проблема здібностей. В дисертації аналізуються головні положення з цієї проблеми, розроблені в працях Б.Г.Ананьєва, О.Г.Ковальова, Г.С.Костюка, О.М.Леонтьєва, В.М.Мясищева, С.Л.Рубінштейна, Б.М.Теплова та ін. Робиться висновок, що повноцінного розвитку музичних задатків людини можна досягнути лише за умов правильно організованого та педагогічно виваженого навчання і виховання.

Надаючи великого значення задаткам, психологічна наука вважає, що вони все ж не вирішують наперед виникнення здібностей у їх закінченому вигляді. Насправді задатки є лише

однією з внутрішніх умов розвитку здібностей, властивих даній особистості. А для того, щоб задатки перетворилися в здібності, потрібна відповідна діяльність, в процесі якої складні системи тимчасових зв"язків все більше закріплюються, стабілізуються і перетворюються в здібності. Отже діяльність і здібності перебувають у постійному діалектичному взаємозв"язку. Задатки стають реальними здібностями, реалізуються, перетворюються в дійсність лише через діяльність.(Б.Г.Ананьєв)

В нашому дослідженні ми виходили з положення, що вирішальну роль у розвитку людської особистості відіграє виховуюче навчання, цілеспрямований вплив на дитину і, зокрема, на учасників аматорського музичного колективу. Хоч з якими б задатками не народилась дитина, вона завжди потребує виховання. Без виховання і навчання не можуть розвиватися здібності людей. Тому навчання і виховання потрібно будувати так, щоб вони давали найбільший ефект в розвитку дитини. Адже навчання, як вказує академік Г.С.Костюк, може бути так побудоване, що сприятиме найбільш ефективному розвитку особистості, або ж, навпаки, даватиме навіть майже нульові або негативні результати.

Характеристика музичних здібностей розкривається в працях видатних вчених. Розглядаючи здібності як психофізіологічні особливості людини, які не лише забезпечують ефективність відповідної діяльності, але й самі розвиваються в ній, М.О.Гарбузов,, В.І.Кауфман, О.Г.Ковальов, О.М.Леонтьєв., В.М.Мясищев, Б.М.Теплов заперечують, що загальні музичні здібності нібито є успадкованими або природженими. Завдяки цьому була розв"язана найважливіша гуманістична проблема-музичне виховання повинно бути запроваджено у загальноосвітньому аспекті для всіх дітей.

В обґрунтуванні дидактичних умов формування початкового колективного народно-інструментального музикування підлітків ми виходили з положень А.Г.Корольова, В.М.Мясищева і Б.М.Теплова про те, що навчання грі на музичному інструменті вимагає розвитку найважливішої здібності - музично-слухових уявлень, під якими розуміють слухові образи, що виникають в свідомості поза реальним звучанням. Довільне оперування слуховими уявленнями часто визначають терміном "внутрішній слух". Видатні композитори і виконавці вважають наявність слухових уявлень (внутрішнього слуху) найважливішою здібністю музиканта, необхідною частиною музичної обдарованості.

Як зазначає Б.М.Теплов, спів і підбирання музики за слухом не може здійснюватись без музичних слухових уявлень і, як правило, з цією діяльністю і пов"язуються музичні уявлення. Слід відзначити, що особливо важливою є ця діяльність на початковій стадії становлення музичних здібностей. Відсутність музичних уявлень гальмує розвиток музичних здібностей і в учасників народно-інструментального колективу, гальмує їх творчу активність.

Особливо актуальною з точки зору дослідженої проблеми є праця Н.Ф.Вишнякової, в якій виділено кілька основних компонентів музично творчої активності дітей: емоційне сприймання, "комбінуюче уявлення", музично-слухове уявлення.

Планомірне і послідовне формування таких уявлень є однією з основних умов музичного розвитку дітей. Їхня нерозвиненість гальмує відтворення мелодії у співі та грі, а дитина, яка не володіє здатністю слухового уявлення відтворюваних нею звуків, мелодії, на перший погляд може здатися не здібною до музики.

У дослідженні розрізняється музична активність, яка здійснюється на репродуктивному рівні, і музично-творча активність, яка передбачає самостійні пошуки суб"єкта у способи

його музичної діяльності, які впливають на характер результатів, що досягаються.

Базуючись на актуальному рівні здібностей, музично-творча активність виступає водночас як основне джерело їхнього розвитку. На сучасному етапі структура музичних здібностей розкривається у психолого-педагогічній літературі по-різному. Виділяються такі компоненти, як музичний слух (ритмічний, гармонійний, мелодійний), творча уява, відчуття цілого, емоційність(С.І.Науменко); емоційний відгук на музику, музичний слух, відчуття ритму і ладу, музична пам"ять, творче ставлення до музики(О.О.Апраксіна); музичний слух • (звуковисотний, мелодійний, поліфонічний, тембродинамічний, внутрішній), ритмічне відчуття, музична пам"ять, рухо-моторні здібності, музичне мислення(Г.М.Ципін). Є.Ф.Печерська поділяє здібності, істотні для музичної діяльності, власне на музичні і генералізовані. До перших належать - ладова чутливість, звуковисотний слух, метроритмічна чутливість, внутрішній слух, музична пам"ять, емоційний відгук на музику, музично-творчі здібності; до других - якості уяви, мислення (зокрема його образність та емоційність), здатність до естетичних оцінок.

Ми погоджуємось з підходом С.Ф.Печерської і вважаємо, що процес формування музично-творчої активності буде ефективнішим за умови синтетичного розвитку музичних (або специфічних) і генералізованих (загальних) здібностей.

Розробляючи програму народно-інструментального музичного навчання і системи навчально-практичних завдань, слід на нашу думку, виходити з таких положень: з одного боку, творчий рівень активності не може бути досягнутий без забезпечення необхідної бази на репродуктивному рівні (таке забезпечення може трактуватися як початковий етап у формуванні музично-творчої

3-4-5340

активності учасників народно-інструментальних колективів), а з іншого боку - музичний керівник, працюючи над формуванням репродуктивних умінь, повинен мати на увазі досягнення творчого рівня розвитку дітей як основну мету і відповідним чином організовувати свій педагогічний вплив. За такого підходу забезпечення репродуктивного рівня музичної активності виступає як передумова і важливе джерело розвитку музичних здібностей, які на вищих етапах дозволять формувати у гуртківців творчу активність.

Педагогічне забезпечення розвитку музичних здібностей, становлення музично-творчої активності - це складна, багатогранна система заходів, спрямованих на створення умов для розвитку якостей особистості підлітка, завдяки яким здійснюється сприймання та творче перетворення отримуваної ним музичної інформації. В педагогічну систему формування музично-творчої активності гуртківців входять індивідуальні, групові та колективні форми роботи, кожна з яких має своє призначення і виконує певні функції у системі. Сприятливі умови для здійснення усіх цих форм роботи можуть бути створені у підлітковому народно-інструментальному колективі.

Як вказують автори багатьох робіт (В.І.Бабій, О.О.Пономаренко, А.І.Роздимаха, В.І.Шпак та ін.), однією з педагогічних умов формування музично-творчої активності є врахування вікових особливостей дітей.

Як відомо, заняття з навчання грі на музичних інструментах у дитячих музичних школах, музичних студіях та гуртках загальноосвітніх шкіл мають у більшості випадків індивідуальну основу. Така система робить можливою максимальну індивідуалізацію педагогічного підходу до учнів і дещо полегшує сам процес навчання порівняно з колективними заняттями, на яких

педагог мусить весь час стежити за всіма учасниками і в кожному з них підтримувати стан достатньої активності. Однак індивідуальна форма навчання не має, в той же час, цілого ряду інших можливостей впливу вчителя на учня, які доступні при групових та колективних заняттях, де сила колективної діяльності виявляється через взаємодопомогу, взаємоконтроль, взаємооцінку.

В підлітковому віці, на думку багатьох психологів, інтимно особистісне спілкування і спілкування в діяльності є провідним видом діяльності. Окремі з них(В.В.Давидов) навіть пропагували хоча би в порядку експерименту перетворити школу в школу-клуб, тобто побудувати навчальну діяльність як ділове спілкування на рівних з учителем, надати підлітку можливість брати участь у різноманітних формах і сферах діяльності(крім навчання), в різних "соціальних ролях". Саме в такій школі можливе найбільш глибоке засвоєння системи діяльності, а також максимальне самовідкриття, самореалізація, самопізнання учнів як особистостей.

Отже, колективне народно-інструментальне музикування може виступати ефективним засобом розвитку музично-творчої активності та формування музичних здібностей у всіх підлітків з різними природними задатками. Проведене нами обстеження музичної діяльності шкільних народно-інструментальних колективів з наступним аналізом одержаних даних показало, що творчий потенціал народно-інструментальної роботи з дітьми використовується не досить ефективно.

Спостереження за ходом навчально-виховного процесу обстежених дитячих аматорських колективів показало, що 54% музичних керівників не забезпечують мотиваційного компоненту музичної діяльності їх учасників. Це пояснюється рядом чинників, а саме: одноманітністю підібраного для розучування дітьми художнього та навчально-педагогічного матеріалу; розучуванням впродовж

довгого часу одних і тих же музичних творів; переважанням, в окремих випадках, навчання грі на музичних інструментах, механічних вправ, що не забезпечує розвитку музично-слухових уявлень, які сприяють свідомому сприйманню та виконанню дітьми музичних творів; невідповідністю музичних творів віковим особливостям учасників народно інструментальних колективів.

Вивчаючи питання стимуляції дитячого інтересу до народно-інструментального музикування на репетиціях колективів, ми зафіксували динаміку їх інтересу. Отримані дані, одержані із значного числа відвіданих репетицій (більше 340), говорять про те, що цей інтерес не завжди підтримувався на належному рівні. Завдання, що його ставив перед репетицією чи заняттям музичний керівник, здебільшого не вдавалося повністю реалізувати; недостатньо використовувалися можливості змісту навчального та художнього репертуару, що знижувало рівень музичної активності учасників народно-інструментального колективу. Лише двоє музичних керівників практикували у процесі народно-інструментального навчання окремі творчі завдання.

Констатуюче обстеження показало, що більшість музичних керівників не завжди дотримуються принципів організації навчально виховного процесу у дитячому колективі: вміння ставити цілі та завдання музично творчої діяльності, вибирати найдоцільніші форми, методи, засоби, планувати, розраховувати роботу в часі, здійснювати облік і контроль, приймати оптимальні рішення, які сприяли б забезпеченню музичної активності школярів.

Відзначені недоліки призводять нерідко до того, що підлітки втрачають початковий інтерес до музичної народно інструментальної діяльності, перестають відвідувати заняття в колективі.

Аналіз друкованих видань(навчальних посібників, методичних розробок, репертуарних збірників), призначених для проведення

занять у дитячих народно-інструментальних колективах, засвідчує, що у переважній більшості вони не розкривають прийомів навчальної діяльності, які формували б музично-творчу активність учасників народно-інструментальних колективів. Недооцінка забезпечення музично-творчої активності учнів простежується і у програмних вимогах, і у принципах побудови навчальних посібників. У багатьох з них зазначається матеріал, яким повинні оволодіти учасники народно-інструментального колективу, але не розкриваються прийоми засвоєння, не вказуються механізми досягнення мети.

Результати аналізу методичної літератури дають право твердити: методичний апарат посібників загалом дозволяє забезпечити розвиваючий характер засвоєння знань, умінь та навичок. Проте, недостатньою мірою відображає ті види питань і завдань, які створюють ситуацію пошуку, сприяють формуванню творчої активності гуртківців у процесі колективного народно-інструментального музикування.

Дані вивчення художнього та навчально-педагогічного репертуару, використовуваного музичними керівниками народно-інструментальних колективів, свідчать, що він має ряд недоліків, здебільшого не спрямований на розвиток творчої активності, не завжди сприяє підвищенню виконавської майстерності колективу і кожного виконавця. Це зумовлюється іноді недостатньою доступністю пропонованих музичних творів, їхньою невідповідністю виконавсько-технічним, або й психофізіологічним можливостям учасників колективу.

Отже, аналіз стану практики музичного навчання і виховання у підліткових аматорських народно-інструментальних колективах переконує в тому, що ще не повністю розкриті всі резерви музично

творчого розвитку дітей у процесі навчання їх грі на народних інструментах.

У другому розділі дисертації описується зміст, методи, хід формуючого експерименту, розкривається поетапна дидактична система формування початкового народно-інструментального музикування підлітків. На основі аналізу літературних джерел, проведеному в першому розділі, даних констатуючого експерименту розроблені організаційні та методичні засади роботи в експериментальній групі по інтенсифікації навчання гуртківців-початківців, передумови успішного формування їх початкового колективного народно-інструметального музикування.

На основі вивчення психолого-педагогічної літератури з дослідження можливостей розвитку музичних здібностей та підвищення ефективності навчання підлітків, а також на основі багаторічного власного практичного досвіду роботи і одержаних даних констатуючого експерименту пропонується для роботи в аматорському народно-інструметальному колективі розроблена автором система колективного навчання грі на музичних інструментах, в основу якої покладений принцип поєднання гри на вивчуваних українських народних інструментах зі співом. Суть системи колективного навчання підлітків в гуртках народних інструментів полягає в тому, що завдяки оптимальному поєднанню гри і співу на всіх етапах початкових занять стає можливим в основу музичного виховання гуртківців покласти принцип єдності художнього і технічного розвитку.

Поєднання гри і співу, послідовне накопичення ігрових і постановочних навичок постійно пов"язується з формуванням музично слухових уявлень, органічним взаємозв"язком і взаємодією ігрових і постановочних навичок.

Музичний слух людини розвивається і удосконалюється музично-слуховим сприйманням. У формуванні музиканта-виконавця, в розвитку його природних здібностей головну роль відіграє засвоєння і виконання художньо-осмисленого музичного матеріалу. Необхідність застосовувати ці положення в навчанні гуртківців, що якоюсь мірою вже володіють грою на музичних інструментах, не викликає сумніву. Але їх здійснення на початковому етапі, коли у гуртківців бракує елементарних ігрових навичок, складніше. Для подолання наявних труднощів у цих умовах в дисертації запропоновано оптимальне використання голосового апарату, співочих навичок підлітка як засобу, за допомогою якого він може відразу ж в колективі брати активну участь в музично-виконавському процесі, а тому і активно розвивати музичні здібності. Навчання підлітків співати пісні, розуміти їх характер, поступове приєднання до співу гри на вивчуваних музичних інструментах збуджує у них творчу уяву і стимулює гуртківців на подолання труднощів, які завжди виникають у процесі початкового навчання техніці гри на музичних інструментах.

Спеціально застосоване найбільш зручне поєднання гри і співу в процесі занять гуртківців стало основою методики колективного навчання гуртківців в аматорському народно-інструментальному ансамблі. В цій системі навчання гуртківців колективному співу пісень розкриття їх художнього образу займає центральне місце при формуванні ігрових початкових музично-виконавських навичок, забезпечує навчання дітей грі на музичних інструментах на основі слухових сприйнять, а значить і на основі музично-слухових уявлень, мобілізує їх творчі сили і стимулює оволодіння технікою гри.

Розроблена система колективного навчання підлітків в аматорському гуртку народних інструментів складається з трьох

тісно пов"язаних між собою етапів. Щоб здійснити послідовність та забезпечити плавність у накопиченні початкових ігрових навичок гри на музичних інструментах в умовах колективного навчання гуртківців, а також побудувати систему початкового навчання на основі музично-слухових уявлень було розпочато роботу з дітьми дослідної групи на основі розучування спеціально розробленого нами пісенного репертуару. За допомогою колективного співу та одночасно рухів пальців відповідно до аплікатури вивчуваних музичних інструментів, домоглися синхронного співпадання їх рухів з кожним звуком виконуваної голосом мелодії пісні. Завдяки такому поєднанню співу з уявною грою на музичному інструменті з"явилася можливість вже з перших років навчання невимушено і легко включити всіх дітей в активний творчий виконавський процес, забезпечити вивчення нот на нотоносці та їх розміщення на вивчуваних інструментах, не на абстрактних вправах а на основі їх слухового сприйняття. Таким чином, перший етап навчання дітей в музичному гуртку був по суті етапом розвитку музично-слухових і рухових уявлень, завдяки якому в його учасників успішно виховувались початкові навички по вивченню нот на нотоносці та їх розміщення на вивчуваних інструментах. При цьому забезпечувались необхідні передумови для здійснення взаємозв"язку між слуховими і руховими сторонами у виконавському процесі як необхідної умови слухового методу навчання гуртківців при колективному веденні занять.

Наступною фазою в послідовності набуття комплексу ігрових навичок за принципом оптимального співвідношення гри і співу був також колективний спів спеціально підібраних пісень для цього періоду занять, але вже не з уявними рухами пальців рук, а безпосередньо на грифі або струнах вивчуваного інструменту.

На цій фазі першого етапу навчання виховувались у гуртківців навички з техніки, наприклад, рухів пальців лівої руки на грифі кобзи-прими та остаточно закріплювались в пам"яті гуртківців знання нот і їх відповідне розміщення на грифі інструменту в межах першої позиції. Завдяки оптимальному співвідношенню гри і співу по ходу навчання на першому етапі роботи з гуртківцями забезпечувались умови для утворення тісного взаємозв"язку між виконавськими рухами гравця початківця і слуховими його сприйняттями, органічно пов"язуючи музично-слухові і рухові уявлення в цілісний творчий процес. Зауважимо, що завдяки такому навчанню зацікавленість до музичних занять в гуртківців весь час зростає, а також при цьому стає для керівника можливим поступово крок за кроком удосконалювати постановку рук гравців навіть в умовах їх колективного навчання.

Другий етап колективного навчання гуртківців грі на музичних інструментах складається умовно також з двох фаз. На першій фазі навчання проводилась робота по виробленню у гуртківців навичок звуковидобування на відкритих струнах інструмента з формуванням в них вірних навичок тримання пальцями правої руки медіатора та вміння якісно видобувати ним звук. Таке вивчення ігрових дій інструменталіста-початківця за допомогою його рук в системі колективного навчання органічно поєднується з грою і співом. Це робиться вже за принципом поділу учасників гуртка на дві групи. На заняттях одна з цих груп відтворює звуки спеціально написаної партії для раніше вивчених ними пісень, а друга група в той же час їх співає(сольфеджуючи або словами). В процесі занять названі групи почергово змінюються ролями. Але оскільки всі гуртківці знають мелодію пісні, то під час виконання до неї партії на відкритих струнах учасникам цієї групи також рекомендувалось підспівувати її про себе. Отже завдяки такому принципу навчання

гуртківців звуковидобуванню створюються умови його формування на основі музично-слухових уявлень, що дозволяє їм кожний звук творчо переосмислити і уникнути механічного його видобування. Такі заняття гуртківців також сприяли формуванню умінь розподіляти увагу, спрямовуючи її за двома каналами, що конче потрібно при будь якому виді ансамблевого виконання.

Створення художнього образу під час таких занять гуртківців є найважливішою умовою доброго і красивого звуковидобування.

Поряд з створенням художнього образу, весь м"язовий апарат, що бере участь у звуковидобуванні, повинен пристосовувати свої руки до виявлення музичного змісту твору. А це означає вірність висновку про вирішальне значення слуху, слухового образу, роботи над виразністю для вироблення такої виконавської навички, як звуковидобування.

Друга фаза системи колективного навчання на даному етапі занять ставила за мету забезпечити тісний взаємозв"язок між грою і слуховими сприйняттями під час виконання гуртківцями музичного твору, зокрема на кобзах, вже в умовах діяльності обох рук гравця. Маючи на увазі вище викладену систему послідовності в набутті гуртківцями початкових ігрових навичок при належній чіткості організації роботи, учасники гуртка практично і теоретично вже мають змогу перейти до здійснення гри на кобзах-прімах і інших вивчуваних інструментах за допомогою обох рук. На цій фазі навчання дітей, гра також органічно поєднувалась з співом та їх музично-слуховими уявленнями, пропонувалось грати мелодії раніше розучуваних пісень, якби по слуху. Такий напрямок в роботі на цій фазі навчання гуртківців дав змогу зосередити їх увагу на виробленні і закріпленні правильної постановки обох рук під час гри.

Проте, щоб діти не втрачали зорових уявлень про нотний запис цих пісень, на таких заняттях вивішувались нотні плакати до розучуваних пісень.

Цей метод навчання давав можливість не йти в напрямку технічних (головним чином лише рухових) навичок гри, без участі слухових уявлень і слухового контролю. Під час гри за слухом (по пам"яті) ця небезпека була знята. По ходу експериментального навчання, в міру вироблення дітьми початкових виконавських навичок гри на вивчуваних музичних інструментах, ми поступово привчали їх під час гри стежити очима за нотним текстом, виховували в них навички бачити все, що записано на нотному плакаті, чи в нотному зошиті, намагались, щоб учні не послаблювали уваги до вироблення правильної постановки рук під час такої гри.

На цьому етапі навчання рекомендували вже давати гуртківцям конкурсні домашні завдання на самостійний розбір пісень, перевіряючи і оцінюючи щоразу якісну сторону розбору і виконання. Завершальним етапом системи початкового навчання і музичного розвитку гуртківців було формування вірних навичок читання нот з аркуша. Першою фазою цього етапу навчання була колективна гра з аркуша на вивчуваних музичних інструментах в унісон нових мелодій та спеціальних музично-слухових вправ у поєднанні гри з співом.

Мета цих занять полягала в навчанні гуртківців грі на музичних інструментах з аркуша та вихованні в них практичних музично-виконавських умінь по самостійному розучуванні нових пісень. В результаті домоглися того, щоб гуртківці могли самостійно розучувати нову пісню, вміли і програти на інструменті з нот, а також проспівати як з підтримкою інструменту, так і без нього.

Наступна фаза роботи з гуртківцями була продовженням удосконалення цих же навичок з більш складнішим завданням. Це гра нових пісень на вивчуваних інструментах з аркуша в два голоси, спів з підтримкою інструменту інтервалів мажорних і мінорних акордів та розв"язання більш ускладнених домашніх завдань з самостійного виконання музично-слухових вправ по сольфеджуванню мелодій пісень з аркуша без підтримки інструменту, спів за такими же вимогами мінорних та мажорних акордів. Внаслідок такої роботи діти одержували навички самостійного виконання домашніх завдань з сольфеджіо і музичної грамоти.

Завершальною фазою колективного початкового навчання в аматорському народно-інструментальному колективі було розучування нот спеціально розробленого нами музичного репертуару для повного складу українського аматорського народно-інструментального колективу, якісного формування навичок ритмічної, динамічної та ансамблевої злагодженості.

Про ефективність запропонованої дидактичної системи початкового навчання підлітків грі на народних музичних інструментах в процесі колективного аматорського музикування свідчать, наприклад, дані наведені в таблицях №1 і №2.

Таблиця №1

Виявлення наявності умінь читання нот з листа пісні "Ой за гаєм, гаєм" в учнів експериментальної групи.

№№ п/п	Якісна характеристика умінь прочитати музичний твір з листа	Кількість гуртківців	Оцінка за читання нот з листа	%успішності по читанні нот з листа
1	Гра без помилок	1	5	6,3
2	Гра з 1-2 помилками	11	4	68,7
3	Гра з 3 помилками	3	3	18,7
4	Гра з 4 і більше помилками	1	2	6,3

Таблиця №2

Виявлення наявності умінь читання нот з листа пісні "Ой за гаєм, гаєм" в учнів контрольної групи "б".

№№ п/п	Якісна характеристика на виявлення умінь прочитати музичний твір з листа	Кількість гуртківців	Оцінка за читання нот з листа	%успішності по читанні нот з листа
1	Гра без помилок	1	5	6,3
2	Гра з 1-2 помилками	6	4	37,5
3	Гра з 3 помилками	7	3	43,7
4	Гра з 4 і більше помилками	2	2	12,5

Про це свідчить і той факт, що з 16 підлітків експериментальної групи після року навчання 14 було переведено до основного складу оркестру народних інструментів. В той же час з 16 підлітків контрольної групи до основного складу оркестру народних інструментів було переведено лише 4 підлітка, які мали відмінні і хороші музичні здібності, відповідали вимогам виконавської діяльності в основному складі оркестру.

В дисертації дається аналіз і інших даних формуючого експерименту, які свідчать про ефективність обґрунтованої в дисертації дидактичної системи початкового навчання підлітків грі на народних музичних інструментах.

На основі проведеного аналізу зроблено підсумки і сформульовано висновки:

1. Формування естетичної культури дітей та молоді, ознайомлення їх з кращими зразками українського музичного

мистецтва, залучення до музично-виконавської діяльності є важливим засобом виховання національної свідомості, збагачення їх духовності, розвитку творчих здібностей.

2.Серед чинників, що сприяють прилученню підлітків до музичної культури, є аматорське музикування на народних інструментах-одне з найбільш масових засобів музично-естетичного виховання підростаючого покоління.

Однак розповсюдження аматорського колективного музикування на народних інструментах стримується послабленням уваги до нього, недоліками, що мають місце в системі навчання підлітків грі на них, недостатньою розробкою його дидактичних основ, переважанням в ньому тренувальних вправ, що негативно відбивається на зацікавленості підлітків в музичному виконавстві.

3. Як показали дослідження, подоланню вказаних недоліків сприятиме удосконалення змісту, методів, засобів всієї дидактичної системи, спрямованої на виховання зацікавленості підлітків аматорським музикуванням на народних інструментах, посиленням його виховного і розвиваючого впливу.

4. В основі прилучення підлітків до аматорського музикування на народних інструментах лежить поліпшення навчання грі на них, поєднання гри на музичних інструментах із співом, добір систематизованого навчального репертуару, який побудовано на спеціально аранжированих мелодіях українських народних пісень, а також поетапне навчання підлітків, забезпечення взаємозв"язку між грою та слуховим сприйманням твору.

5. На першому етапі навчання на основі поєднання гри на музичних інструментах із співом, застосування для цього спеціального репертуару відбувається опанування кожною частиною початкового музично-виконавського комплексу інструментальних умінь і навичок, розвиток музично-слухових уявлень, розуміння

якісної сторони виконуваних підлітками музичних завдань і вправ та свідоме їх засвоєння, збереження в пам"яті.

6. Другий етап навчання присвячується відпрацюванню взаємозв"язку між слуховими сприйняттями і грою на музичних народних інструментах в умовах колективного виконання більш складного навчального репертуару.

7. Дидактично обґрунтована послідовність колективного навчання гуртківців грі на народних інструментах створює надійні передумови формування навичок читання оркестрових партій довільно з нот при забезпеченні вірної постановки рук та якісному звуковидобуванні на вивчуваних інструментах. В процесі занять на третьому-завершальному етапі навчання формуються навички ритмічної, динамічної та ансамблевої злагодженості при виконанні оркестрового твору.

8, Оптимальне поєднання гри і співу як дидактичної основи початкового колективного навчання підлітків гри на народних інструментах дозволяє успішно розвивати їх емоційну сферу, формувати сприйняття музики, відчувати виразність, мелодію і ритм, підвищувати інтерес до музичного навчання. Застосування такої системи навчання дозволяє успішно формувати у всіх підлітків загальні музичні здібності, які необхідні їм для повноцінного сприймання музики, та максимально проявляти кожному гуртківцю свою творчу активність, природні музичні здібності.

Така науково обґрунтована система навчання дітей, створює на практиці надійні умови, насамперед, у кожній сільській загальноосвітній школі або клубі створювати з гуртківців оркестри або ансамблі українських народних інструментів, значимість яких у музично-естетичному вихованні школярів незаперечна.

ПО ТЕМІ ДИСЕРТАЦІЇ ОПУБЛІКОВАНІ РОБОТИ:

1.Дидактичні основи роботи з дитячим народно-інтрументальним колективом. (Методичні рекомендації).-Київ, 1991. 30 с. (в співавторстві)

2.Методична спрямованість початкового колективного навчання гуртківців в аматорському народно-інструментальному колективі.(Методичні рекомендації).-Київ,1992.- 11с.

3.Інструментознаство.(Методичний посібник для музичних керівників шкільних ансамблів та оркестрів українських народних інструментів).-Кам"янець-Подільський,1994.-42с.

Богонос П.Л. Дидактические основы коллективного народно-инструментального музицирования подростков в процессе любительской деятельности. Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 - методика преподавания музыки и методика музыкального воспитания, Киевский институт культуры, Киев,1994.

В диссертации дается научное обоснование разработанной автором и проверенной в эксперименте дидактической системы, обеспечивающей повышение эффективности начального обучения подростков игре на народных музыкальных инструментах в процессе коллективной любительской музыкально-исполнительской деятельности. В ее основу положено поэтапное усложнение содержания и выбор соответствующих ему методов и средств обучения; оптимальное сочетание игры на музыкальном инструменте и пения; построение учебного репертуара на аранжированных мелодиях народных песен; обеспечение взаимосвязи между слуховым восприятием и исполнением музыкального произведения; формирование умений и навыков чтения нот с листа и др.

Система содействует формированию и развитию интереса подростков к музыкальному исполнительству на народных музыкальных инструментах, рассчитана на подростков с разным уровнем музыкальной одаренности.

Bogonos Peter. Didactic bases of collective folk instrumental playing music by teen-agers in the process of their amateur activity. The thesis for a doctor"s degree as a candidate of pedagogic sciences in this specialization N 13.00.02 - methodics of teaching music and methodics of music upbringing.
Kiev Institute of Culture, Kiev, 1994.
The thesis covers scientific grounds elaborated and tested by the author in the process of didactic system"s experiment procuring an effectiveness increasing of intial stages of teaching teen-agers playing folk musical instruments in the progress of collective music performance activity. Stagely comlication of the content and choice of the corresponding methods and means of teaching, an optimum combination of playing a musical instrument and singing, construction of teaching repertoire basing on arranged folk songs" melodies, ensurance of interlinks between an auditory perception and musical composition performance and formation of notes" reading skills at sight are taken as a basis of the thesis.

This system facilitates both formation and development of teen-agers" interests regarding folk instruments" musical performance. It is also intendent for teen-agers of different levels of musical endowments.

Ключові слова:
народно-інструментальне музикування, підлітки, аматорство.

Підп. до друку 28.10.94 . Формат 60×84 1/16.
Папір друк. № 2 . Спосіб друку офсетний. Умовн. друк. арк. 2,00 .
Умовн. фарбо-відб. 2,0 . Обл.-вид. арк. 2,0 .
Тираж 130 . Зам. № 4-5340.

Фірма «ВІПОЛ»
252151, Київ, вул. Волинська, 60.